
Účastenství státu ve výrobě uhelné.

Píše horní inspektor **Ot. Novák.**

Před několika lety uvedena byla poslancem inž. dr. Kaftanem na sněm český otázka vývozního cla na uhlí z Čech za hranice vyvážené a návrh odůvodňován tím, že jest spravedливо, aby bohatství uhelné, jež země česká v sobě chová a jež do jisté míry považováno býti musí za společný majetek národní, přispívalo více než dosud k účelům všeobecně prospěšným, tedy v prvé řadě i k posílení finančního stavu země. Zcela důvodně poukazováno bylo na to, že se špatným důlním hospodářstvím v severočeské uhelné pánvi, kde namnoze provozováno bylo — aspoň za dřívějších dob — plenění uhelných slojí, mající za následek milionové ztráty na tomto společném národním majetku, beztak země ochuzuje a že by tudíž bylo spravedливо, aby aspoň ono uhlí, jež se za hranice vyveze a tak domácí spotřebě odejme, přispělo ve formě vývozního cla k částečnému hrazení výdajů hospodářství zemského.

Že odůvodněný návrh tento nenašel ani v kruzích výrobců uhlí ani v rozhodujících kruzích vídeňských ohlasu, nebude se nikdo diviti, kdo naše poměry zná. Producenti uhlí namítali totiž, že by vývozní clo značně zatížilo výrobní náklad, jelikož prý konkurenční poměry tomu nedovolují, aby se obnos ten přirazil k prodejním cenám exportovaného uhlí, kdežto kruhy vídeňské měly opět obavu, že by podobný krok přiměl sousední státy, zejména Prusko, k uvalení cla na přívoz uhlí do Rakouska a že vůbec cla na uhlí nejsou obvyklá.

Přihlédneme-li však blíže k námitkám těmto, shledáme, že jsou celkem bezpodstatny. Producenti uhlí v severních Čechách zvýšili od té doby vývozní ceny nejméně o 25%, aniž tím vývoz uhlí českého do středního Německa poškodili, ba naopak stoupá neustále přes zvýšené ceny. Co se pak týče zavedení vývozního cla na uhlí, nebylo v jiných státech takových obav v příčině té, jako u nás. Sama Anglie, nejpřednější to uhelný stát, vyvázející ročně na 70 milionů tun, tedy právě asi dvojnásobné množství veškeré uhelné výroby Rakouska, nerozpakovala se pranic zavést v roce 1901 vývozní clo na uhlí, a sice za podobným účelem, jakého dosíci se mělo návrhem Kaftanovým v Čechách, t. j. aby posíleny byly státní finance válkou burskou silně pošramocené. Neměla tudíž Anglie žádných obav, že poškodí zavedením cla svůj export uhelný, a také se tak nestalo. Jevil se sice v prvním roce jistý úbytek vývozu, ba i samé produkce, která klesla s 225 mil. tun roku 1900 na 219 mil. v roce 1901, avšak již následujícího roku na to převýšil vývoz množství bývalé a stoupal neustále, až do zrušení cla v říjnu 1906. Finanční úspěch akce té byl dokonalý, neboť obnášel průměrně asi 40 milionů K ročně.

Z toho viděti, že by zavedení vývozního cla u nás nebylo bývalo žádnou novotou a nebyly tudíž ani oprávněny námitky, že věc jest neobvyklou.

Ostatně víme všichni velmi dobře, co bylo vlastní příčinou odporu vládních kruhů proti zavedení tohoto cla; byl to jedině ohled na město Vídeň, které odkázáno jest za stávajících poměrů na dovoz pruského uhlí hornoslezského, a obava, že by mohlo Prusko, v odvetu za zatížení uhlí českého vývozním clem, uvaliti podobné clo na své uhlí k nám, zejména do Vídně dovážené! Poměr tento bude, bohužel, trvati i na dále, a proto musíme se v Čechách vzdáti veškeré naděje, že by bylo lze vývozní clo na uhlí u nás v dohledné době zavést.

Ve spojení s návrhem uvedeným přetřásána byla též otázka sestátnění uhelné výroby vůbec, jež by mohlo mít jak pro státní tak i zemské finance veliké výhody a bylo s to mnohonásobně nahraditi účinek vývozního cla.

Otázka sama není novou ani u nás v Rakousku, kde existuje již monopol výroby soli, jenž se zcela dobře osvědčil, ani v sousedních státech. V Prusku na př., kde sůl dosud monopolem není, činí se kroky, aby se tak aspoň do jisté míry stalo; provedení této věci není však tak snadným, máme-li v paměti tamější velkolepou výrobu solí, sloužících zejména k účelům zemědělským a průmyslovým, kterážto výroba s našimi malými poměry ani porovnatí se nedá. A právě tak má se to i s otázkou uhelnou v Německu, zvláště Prusku, kde stát se namáhá, aby nabyl rozhodujícího vlivu v důležitém tomto odvětví výrobním.

Nemohu se zde šířiti o tom, jaké kroky činí vláda pruská i v ohledu zákonodárném, by poměry v tamějším průmyslu uhelném upravila tak, aby z nich měl stát i veškeré obyvatelstvo co největší prospěch, připomínám jen, že vedle dočasné výhrady práva kutacího pro sebe a vedle upravení poměrů o propůjčování horních měr namáhá se vláda zakoupením akcií a podílů získati rozhodujícího vlivu v největších společnostech uhelných a tím i v syndikátu, řídícím poměry výrobní a cenové. Nespokojuje se tudíž stát pruský tím, že je dnes již spolu s říšskou vládou německou majitelem velmi rozsáhlých uhelných dolů hornoslezských a saarbrückenských, jejichž výroba daleko přesahuje spotřebu státních železnic a průmyslových i jiných závodů, nýbrž domáhá se vedení v tomto důležitém odvětví průmyslovém.

Také u nás pocituje se všeobecně potřeba řešení otázky uhelné se stanoviska širšího, nikoliv jen se stanoviska několika uhelných společností a podnikatelů, jak tomu dosud bylo, a má na řešení tomto právě opět země Česká největší zájem, jelikož zdejší výroba uhelná činí 69% veškeré výroby rakouské; stát pak co majitel rozsáhlých industrií a železničních tratí a tudíž co největší konsument uhelný má nemenší zájem na správném upravení této důležité otázky, i jde ve věci té zájem království Českého ruku v ruce se zájmem celého státu.

Již svého času při odůvodňování návrhu na zavedení vývozního cla na uhlí a při líčení poměrů v severočeské uhelné pánvi ozvaly se hlasy ve sněmu českém, které žádaly sestátnění uhelných dolů vůbec, a byla záležitost ta od té doby v růz-

ných denních i odborných listech opět a opět přetřásána a celkem příznivě posuzována. Nescházelo ovšem ani hlasů, které na to poukazovaly, že není účelem státu, aby provozoval podobné podniky, které přenechati dlužno soukromé podnikavosti, že by těžkopádný aparát státní se svým vrozeným byrokratismem byl věci jen na škodu a p.

V Německu poukazují interesované kruhy ku př. k té zjištěné okolnosti, že vzdor nedostatku uhlí a výborné konjunktury nevykazují státní doly takový přírůstek ve výrobě jako doly soukromé, a vytýkají, že i rozšiřování uhel. závodů státních, t. j. hloubení nových šachet a příprava důlních polí, pokračuje váhavě, což prý jest jen následek složitého aparátu správního, který nepracuje dosti rychle, kde rozhodování o otázkách čistě odborných nachází se mnohdy v rukou neodborníků a povolení potřebných nákladů na rekonstrukce a nová zařízení technická závislé jest často na řadě náhod a na různých laických náhledech a p. Mnohá z těchto výtek jest zajisté oprávněna a hodí se dobře i na naše poměry, avšak to nejsou vady zásadní, neodstranitelné, které se ostatně vyskytují dosti často i u správ soukromých podniků průmyslových, a přece nebude nikoho, kdo by tvrdil, že se proto soukromé společnosti ku provozování podobných podniků nehodí. Správa státních železnic pruských, tohoto nesmírného aparátu technického, jehož podmíněná přesnost, provozovací rozsah a náklady zařizovací, rekonstrukční i udržovací mohou dobře snést srovnání s podniky v hornictví, tato správa jest, jak známo, vzorná a pracuje s největší energií i dochvilností, proč by tomu nemohlo býti právě tak i v jiném odboru technickém, v hornictví?

Ostatně vyskytují se, jak již uvedeno, jisté vady a nedostatky i u soukromých podniků, kterých si veřejnost ovšem méně všímá, týkají se leda jen akcionářů, u správy státní podléhají však kritice všech poplatníků; tu se každá vada a nedostatek veřejně posuzuje a tím se v nezasvěcených kruzích budí namnoze domněnka, že snad státní správa jest horší, než soukromá; leč právě tato veřejná kritika značně přispěti může k odstranění všelikých nedostatků a k docílení bezvadné výkonnosti.

Z ohledů těchto nebylo by tudíž třeba míti při sestátnění uhelných dolů ani u nás nějakých obav a jest nepochybné, že by akce ta byla na prospěch státu i poplatnictva a neméně i na prospěch dělnictva při hornictví zaměstnaného, protože by pak úprava jeho existenčních poměrů dle stejných zásad řešiti se

nechala, avšak jiná jest otázka, zdali sestátnění uhelných dolů jest u nás vůbec dosažitelno a možno.

Jsem snad v tom ohledu přílišným škarohlídem, nemohu si však pomoci, i jsem toho mínění, že naše poměry společenské, zejména však poměry parlamentní nejen nejsou, ale dlouhou dobu asi ještě nebudou takové, aby se mohlo přikročiti k řešení podobných dalekosáhlých národohospodářských otázek! Vždyť vidíme, jakých obtíží překonati jest v samém parlamentu, má-li se některá železniční trať sestátniti; co tu je strannických obav a ohledů hlavně na věci podrízené, s hospodářskou stránkou podniku vůbec nesouvisející a na delší dobu beztak neudržitelné! Řešení otázky sestátnění uhelných dolů bylo by však nepoměrně obtížnější než sestátnění několika málo tratí železničních, jelikož by veliká různost poměrů a veliké množství přímých, zejména však nepřímých zájmů, o nichž zde nelze mluvit, veškerou dohodu znemožnilo.

Soudím proto, že musí se nynější generace vzdáti veškeré naděje na uskutečnění této dobré myšlenky a spokojiti se tím, čeho za daných poměrů dosíci lze, to jest větším účastenstvím státu ve výrobě uhelné.

V řadě článků, jež jsem uveřejnil již koncem roku 1906 a počátkem letošního v jednom z čelných denníků pražských, pojednal jsem o té otázce, která nabyla v nejnovější době aktualnosti tím, že vláda v trůnní řeči prohlásila, že bude říšské radě předložena i otázka, »zdali by stát v souhlase s požadavky, kladenými na něj jako na podnikatele, neměl se účastniti větší měrou při těžení uhlí, aby se aspoň zajistil pro spotřebu vlastních podniků proti všem možnostem.«

Důležitost a dalekosáhlý význam účastenství státu ve výrobě uhelné byl tímto prohlášením uznán na místě nejkompetentnějším, a jest tudíž oprávněna naděje, že se přikročí konečně i k řešení této otázky, jež ve zmíněné formě bude nepochybně sympatickou nejen všem stranám parlamentním, ale i veškerému obyvatelstvu říše. Že se má přikročiti právě nyní, v době vysoké konjunktury uhelné, k jejímu provedení, to shledávají sice mnozí nesprávným, avšak právě v takové době, kdy k uším našim doléhají stále hlasy o novém a novém zdražení uhlí a o nedostatku jeho vůbec, jakož i o velkých mzdových bojích dělnictva hornického a hrozcích stávkách a p., jest půda pro formální řešení otázky té —

a o toto formální řešení se prozatím jedná — právě nejlépe připravena. Prakticky nebude přece věc ta ani letos ani na přes rok, ba ani za 2 léta ještě plně provedena i nemusí mít nikdo obav, že budou snad státem za každou cenu doly zakupovány. Ministerstvo nechá si nepochybně spolehlivými odbornými znalci cenu dotyčných dolů na základě průměrných cen uhlí odhadnouti a dle toho bude kupovati. Kdyby se mělo se započatím vyjednávání čekat, až se konjunktura změní a ceny uhlí klesnou, pak by jiné hlasy snad opět namítaly: »k čemu má stát zapotřebí kupovati uhelné doly a provozovati drahé dolování, když dostane uhlí při velké konkurenci tak lacino!«

Proto nesmí se přílišný důraz klásti na okamžité poměry uhelného trhu, jako spíše na tu okolnost, že věc má nesmírnou důležitost do budoucnosti a že, čím později se akce zahájí, tím vyšší ceny bude třeba platiti! Nesmíme totiž přehlédnouti, že u nás v Rakousku nejsou dosud snahy po sdružování podniků stejnorodých a po vzájemném upravování poměrů výrobních a odbytových tak vyvinuty, jako v jiných průmyslových státech a zejména v Německu. Že snahy ty zvláště v našem velkopřmyslu uhelném nepřicházejí dosud k náležité platnosti, to spočívá jednak v různých poměrech závodů, vyrábějících buď kamenné uhlí rozličné jakosti, aneb uhlí hnědé, jinak v přílišné roztržitosti jich po jednotlivých zemích, majících velice různé poměry výrobní i odbytové.

Semknutí těchto četných, ale po většině malých závodů s nejrozmanitějšími poměry v jednotlivé mohutné celky, které by, podle vzoru uhelných syndikátů německých, řídily svoji výrobu dle velikosti poptávky, za účelem udržení stejnoměrných cen, není u nás z příčin uvedených tak snadno dosažitelné, jako v Německu, kde uhelná výroba koncentruje se hlavně na tři nesmírně rozsáhlá území, t. j. porýnsko-vestfalské, saarbrückenské a hornoslezské, z nichž skoro každé samo o sobě má výrobu větší, než veškeré země rakouské dohromady; avšak ani u nás semknutí toto není věcí nemožnou i bude nepochybně v nejbližší budoucnosti, přes veškeré různosti poměrů, přece provedeno. Přispějí k tomu asi nemálo, ovšem nepřímě, četné malé i velké stávky v posledních letech se opakující, jež nutí podnikatele organisovati se ke společné obraně a jednotnému postupu.

Nechci vývody těmito nikterak dotýkati se snad otázky, jsou-li stávky ty oprávněny a účelné čili nic, jelikož věc ta sem

nepatří a nemohla by ani v rozsahu tohoto článku býti vyčerpána; chtěl jsem jen na to poukázat, že organizace dělnictva bude a musí míti přirozeně za následek organizaci výrobních kruhů a jich sdružení ve velké, dle stejných zásad řízené celky, které by lépe čeliti mohly postupu organizovaného dělnictva, než jednotlivý závod, sám na sebe odkázaný.

Taková organizace výrobců, jakou vykazují dnes již mnohé odbory průmyslové v Německu a i u nás v Rakousku, rozšíří dříve nebo později svoji působnost přirozeně na celý obor společných otázek — a která z těchto otázek byla by důležitější, než jest upravení výroby za účelem docílení a udržení stejnoměrných cen!

Že k takovému seskupení, dle vzoru uhelných syndikátů německých, dojde u nás v dohledné době i v průmyslu uhelném, jest jisté, a nastanou pak zcela nové poměry i na domácím trhu uhelném; stát nebude moci kartelní snahy potírati, pokud jejich činnost nepřekročí meze »ochrany společných zájmů« a pokud se stejný postup trpí i v jiných odvětvích výrobních. Jelikož jest však minerální uhlí považováno za společný majetek národní, jenž sloužiti má v první řadě prospěchům všeobecným, musí býti snahám kartelným v tomto odvětví věnována zvláštní pozornost a musí se za včas učiniti taková opatření, aby snahy ty nevybočily z mezí přípustných.

Kdo by se však domníval, že se dá snahám těm úspěšně a v pravý čas čeliti zákonodárnou cestou, znal by špatně naše poměry, i soudím, že se věc provede mnohem lépe i jistěji, když stát, který jest sám velkým podnikatelem, konsumujícím ohromné množství uhlí, bude míti bezprostřední vliv na úpravu budoucích poměrů výrobních a cenových v tomto sdružení, čehož docíliti lze jedině přímým a výdatným jeho účastenstvím v dolování uhelném.

Této nové podnikatelské činnosti státu nepotřebuje se lekati nikdo, jelikož věc vlastně neznamená nic nového, stát jest již ode dávna velkým podnikatelem hornickým, ovšem hlavně v oboru dolování na rudy a sůl, maje doly a hutě takřka ve všech zemích rakouských. Mnohé z těchto dolů se sice dosti špatně vyplácejí, což není ovšem při dolování na rudy za dnešních poměrů ničím neobvyčejným, proto tím více doporučuje se přechod k výnos-

nému dolování na uhlí, jež stát přenechával dosud skoro úplně podnikatelům soukromým.

Při hornictví byl až do nejnovější doby poměr asi takový jako v železniectví, kde všechny nevýnosné tratě držel stát, kdežto ony výnosné byly, aneb ještě částečně jsou v rukou privátních společností!

Ale jako jest nezbytnou státní nutností, aby přešly v držení jeho veškeré železné dráhy, tak jest důležité, aby zabezpečen byl i nerušený provoz těchto drah a to státi se může jen získáním rozsáhlých uhelných dolů státem. Dokud byly dráhy rakouské v držení soukromého kapitálu, bylo ovšem věcí jeho postarati se v každém případě a za každou cenu o nerušený provoz. Mnohé z železničních společností měly a mají své vlastní doly uhelné, mimo to zasedají zhusta tíž lidé ve správních radách železnic a uhelných společností, rozdělují tudíž přízeň svoji buď stejnoměrně na oba podniky, aneb, je-li snad sestátnění dráhy na obzoru, opatřují jí laciné uhlí atd.

Při státní správě železniční nastanou poměry zcela jiné, mnohem obtížnější, i jest proto povinností státu, aby zavčas náležitě se opatřil. Na přívoz uhlí z ciziny, jež by bylo s to paralysovati budoucí kartelní snahy domácích uhelen, nechť nikdo nespolehá, cizina bude k nám dovážeti uhlí, jen pokud jí bude se hoditi, a zastaví dovoz, jakmile za výhodné uzná, výmluva se pak vždycky najde. Když následkem přetížení vozby na severní dráze cis. Ferdinanda pokusila se nedávno správa její, již v rukou státu spočívající, omeziti na několik dnů přijímání zásilek uhelných z Horního Slezska, pohrozila ihned státní železniční správa pruská, že dopravu uhlí do Rakouska vůbec zastaví, nebude-li uhlí hornoslezské severní drahou přesně přejímáno a dopravováno. A jest snad jisto, že eventuelní kartel domácích uhelen a velkoobchodníků s uhlím nevstoupí v případě potřeby ve vzájemné spojení s uhelnými syndikáty německými, nebo že zahraniční státy neuvalí v příhodné chvíli vývozní clo na své k nám dovážené uhlí?

V Německu zabýval se již jeden říšský sněm podobným návrhem (hraběte Kanitze) a návrh přijat nebyl jen proto, že byla obava před poškozením středoněmeckého průmyslu, odkázaného dosud na dovoz uhlí českého, na které by, dle náhledu tehdejšího státního tajemníka hraběte Posadowského, asi rovněž vývozní clo bývalo bylo uvaleno.

Otázka vývozních cel v oněch zemích, na jichž dovoz počítati můžeme, zdá se tedy býti jen odročena a objeví se asi na denním pořádku opět, nejspíše v době, kdy to bude nám v Rakousku nejméně příjemno.

Konečně mohou nastati v době velkých stávek hornických aneb i zápletek mezinárodních, kdy uhlí nejvíce jest zapotřebí, takové poměry, že dodávky z ciziny, vzdor všem smlouvám, selhou!

Proto jest nezbytnou potřebou a příkazem opatrnosti, aby měl stát své vlastní vydatné doly, z nichž by za všech okolností mohl svoji spotřebu krýti, a jež by mu poskytovaly i možnost vykonávati náležitý, přímý vliv na budoucí utváření se poměrů na trhu uhelném.

Nynější účast státu na dolování uhlí obnáší sotva 3% veškeré produkce a omězuje se mimo to jen na výrobu uhlí hnědého. Státní průmyslové závody, rudné doly a hutě, zejména pak státní dráhy mají vedle hnědého uhlí zapotřebí u velké míře i uhlí kamenného, jelikož se hnědé uhlí pro jisté účely vůbec nehodí aneb jest na úkor hospodárnosti. Mimo to leží nynější hnědouhelné doly státní, jež se, mimochodem řečeno, dobře vyplácejí, příliš daleko od hlavních sítí železničních, takže i kdyby se náležitě rozšířily a kdyby se i nové doly zde získaly, nebylo by racionelní voziti veškeré režijní uhlí, a zvláště méně výhřevné uhlí hnědé, na tak veliké vzdálenosti.

Doporučuje se proto získati vedle nových hnědouhelných dolů aneb polí uhelných i doly a nadějná území kamenouhelná a sice pokud možno v rozličných zemích, aby se mohl docíliti náležitý výběr uhelných druhů a nemusily se při vlastní spotřebě páliti i druhy velmi dobře prodejné, dále aby se doprava režijního uhlí urychlila a zlevnila a konečně aby se domohl stát v jednotlivých revírech uhelných přímého vlivu jak na úpravu sociálních poměrů dělnictva hornického, tak i na utváření se poměrů výrobních a prodejních.
